

VALSTYBINIO BRANDOS EGZAMINO ISTORIJOS RAŠINIO PARENGIMAS IR VERTINIMAS METODINĖ MEDŽIAGA

Parengė:

Dr. Benediktas Šetkus, NŠA Ugdymo turinio skyriaus specialistas

Evaldas Bakonis, NŠA Pasiekimų patikrinimo skyriaus vedėjas

TURINYS

- Bendrosios programos ir istorijos rašinio dermė
- Istorijos rašinio vertinimo bendrieji kriterijai
 - Šaltinių naudojimas
 - Istorijos žinios
 - Analizė
 - Rašinio struktūra
- Istorijos rašinio pavyzdžiai
 - Įvertinti istoriko išsakytą teiginį apie lietuvių emigracijos bangas
 - Įvertinti, kuriai valstybei tenka didesnė atsakomybė dėl Šaltojo karo
- Ką derėtų žinoti rašantys istorijos rašinį
 - Rašinio probleminis klausimas
 - Pagrindinė tezė
 - Šaltinių naudojimo lygis
 - Šaltinių citavimas ir nuorodos
 - Šaltinių teiginių vertinimas ir interpretavimas
 - Rašinio dėstymo dalies planavimas
 - Apibendrinimo dermė su pagrindine teze
 - Įskaitomas, tvarkingas raštas
- Pasirengimas valstybinio brandos egzamino istorijos rašinio kūrimui
 - Esminiai gebėjimai ir rašinio atlikimo seka
 - Rašinio atlikimo seka: atvejo analizė

Pabaigos žodis

1. Bendrosios programos ir istorijos rašinio dermė

Istorijos rašinio svarba yra akcentuojama Bendrojoje istorijos programoje. Minėto dokumento atskirose dalyse yra apibrėžti istorijos rašinio paskirtis ir ypatumai.

Bendrosios nuostatos

Šioje programos dalyje yra pažymėta, kad istorijos dalyku siekiama ugdyti(s) gebėjimus kurti *istorinį pasakojimą*, kuris būtų pagrįstas **istorijos žiniomis, šaltinių identifikavimu ir analize, kultūriniu kontekstu ir argumentais** (paryškinta mano – B. Š. past.).

Rašinio svarba, nors ir ne tiesiogiai, yra pabrėžta nusakant istorijos dalyko paskirtį. Jame akcentuojama istorinio mąstymo ugdymo svarba, kuris apima **istorijos supratimo, tyrimo ir kūrimo gebėjimus**: laiko tėkmės ir pokyčių kaitos nustatymą, priežasčių ir pasekmių ryšių analizę, istorijos šaltinių įrodymų tikslumo ir nepatikimumo atskyrimą, skirtingų istorijos aiškinimo perspektyvų supratimą, interpretavimą ir vertinimą.

Dalyko tikslas ir uždaviniai

Istorijos rašinio atlikimas gali būti siejamas su vidurinio ugdymo visais uždaviniais, kadangi kokybiškas jo atlikimas aprėpia platų spektrą gebėjimų ir žinių. Tačiau koncentruojantis tik į daugiausia su rašiniu siejamais uždaviniais, derėtų išskirti šiuos: **mokiniai geba formuluoti nagrinėjamus probleminius istorijos klausimus, kritiškai juos analizuoja; mokosi kurti istorinį pasakojimą, atskleidžiantį pagrindines Lietuvos, Europos ir pasaulio istorines problemas; įžvelgia skirtingas istorijos interpretacijas ir aiškinasi jų racionalius ir (ar) vertybinius pagrindus.**

Interpretacijų svarba išskirtinai pabrėžta – ji yra viena iš pamatinių istorinio tyrimo procedūrų, skirtingos interpretacijos tarpusavyje plačiai konkuruoja istorijos moksle. Tuo pačiu siekiama ugdyti giluminį supratimą, kad kiekvienas mokinys turi teisę pateikti savo požiūrį ar interpretaciją tiek istorijos rašinyje, tiek ir kitais atvejais.

Kompetencijų ugdymas

Šioje programos dalyje apibrėžtų kompetencijų ugdymas taip pat yra glaudžiai susijęs su istorijos rašinio atlikimu. Atkreipsime dėmesį tik į dalį teiginių. Ugdant **pažinimo kompetenciją** pasitarnauja mokymas(is) kelti probleminius klausimus, formuluoti nesudėtingo tyrimo tikslą ir uždavinius, planuoti tyrimo eigą, tinkamai pasirinkti reikiamus informacijos šaltinius, suformuluoti išvadas. Ugdant **pilietiškumo kompetenciją** pasitarnauja gebėjimas kritiškai vertinti įvairiose žiniasklaidos priemonėse pateikiamą informaciją, apibūdinti jos išsamumą, patikimumą ar tendencingumą, nustatyti istorinę propagandą. **Kūrybiškumo kompetencijos** ugdymas vyksta, kuomet remiantis istoriniais šaltiniais mokiniai kuria įvairių tipų pasakojimus – esė, CV, santraukos, komentarai, recenzijos ir kt., interpretuoja, atlieka įvairius tiriamuosius darbus. Ypatingai glaudi rašinio dermė su **komunikavimo kompetencija**, kuri orientuoja mokinius remtis istorijos šaltiniais, pasirinkti patikimą informaciją ir pateikti savąjį istorijos supratimą bei jį pagrįsti, tinkamai vartoti istorijos sąvokas, pasirinkti patikimą informaciją apie istorijos įvykius ir jų vertinimus. Glaudi dermė yra su **socialine, emocine ir sveikos gyvensenos kompetencija**, kuriai pasitarnauja gebėjimas tuos pačius istorinius įvykius suvokti iš skirtingų perspektyvų, taip pat kritiškas istorijos šaltinių ar šiuolaikinių medijų patikimumo vertinimas ir argumentuotai išreikšta savo pozicija istorijos įvykių ar asmenybių vertinimo klausimais. Tam tikra dalimi aukščiau išsakytus teiginius atliepia ir **skaitmeninė kompetencija**.

Pasiekimų sritys ir pasiekimai

Istorijos rašinys apjungia visas pasiekimų sritis. Dvi pasiekimų sritys santykinai daugiau yra orientuotos į žinias ir supratimą. Pirma sritis – **istorinės raidos supratimas**, kuris įpareigoja išmanyti įvykių, reiškinių priežastis ir padarinius, jų bruožus, taip pat istorinių asmenybių veiklą. Antra sritis – **orientavimasis istoriniame laike ir erdvėje**, kas įpareigoja suvokti chronologiją bei kur įvykiai vyko (siaurąja prasme). Taigi įgytos žinios apie istorijos raidą ir gebėjimas tas žinias taikyti konkrečiose situacijose yra kaip pagrindas atliekant istorijos rašinį.

Išskirtinė vieta tenka kitoms dviem pasiekimų sritims. – **istorijos tyrimas ir interpretavimas**, taip pat **istorijos pasakojimo kūrimas bei raiška**. Juose yra nurodyti gebėjimai, kuriuos turi išsiugdyti mokiniai. Istorijos rašinys yra veiksminga priemonė tų gebėjimų patikrai (sutrumpinta):

- Kritiškai vertina šaltinių teikiamą informaciją, juos analizuoja ir interpretuoja
- Formuluoja argumentuotus istorinių įvykių, reiškinių paaiškinimus, pagrįstus šaltiniais
- Kurdamas istorinį pasakojimą remiasi istorijos šaltiniais; jų teikiama informacija grindžia savo teiginius ar išvadas
- Formuluoja tezę arba hipotezę, kurioms pagrįsti ketina atlikti tyrimą
- Argumentuotai atsako į tyrimo metu išsikeltus klausimus, neaiškumus ir prieštaravimus
- Nuosekliai ir tiksliai vartoja sąvokas, rašydamas rišlų tekstą
- Kuria įvairių tipų tekstus (esė ir kt.), remdamasis 3-4 istorinio konteksto šaltiniais; nurodo jų sąsajas. Išsako savo požiūrį.
- Atrenka ir perteikia tinkamą iš dalies susistemintą informaciją.

2023 m. spalio 12 d. patvirtintose Visuomeninio ugdymo dalykų valstybinių brandos egzaminų užduočių apraše yra apibrėžta istorijos valstybinio brandos egzamino užduoties II dalis, kurią sudaro **samprotaujamojo pobūdžio teksto kūrimas (istorinio pasakojimo kūrimas)**. Kuriant tekstą, probleminis klausimas svarstomas pagal pateiktus istorijos šaltinius (*darbas su šaltiniais, analizė, interpretavimas, vertinimas, argumentų ir išvadų pateikimas*).

Apibendrinant istorijos bendrojoje programoje nurodytus mokinių gebėjimus, yra logiška apjungti į kelias grupes ir įvardyti juos istorijos rašinio svarbiausiais kriterijais. Jais remiantis yra galima nustatyti, kaip mokiniams pavyko išsiugdyti tuos gebėjimus. Tuo būdu buvo apsispręsta dėl keturių pagrindinių kriterijų:

- 1) Šaltinių naudojimas
- 2) Žinios
- 3) Analizė
- 4) Rašinio struktūra

Minėtų kriterijų turinys yra detalizuojamas vertinimo instrukcijoje, pavadintoje **Istorijos rašinio vertinimo bendrieji kriterijai**.

2. Istorijos rašinio vertinimo bendrieji kriterijai

Bendraisiais vertinimo kriterijais yra vadinami dėl to, kad jie nusako bendruosius istorijos rašinio rengimo reikalavimus. Jais turėtų vadovautis, kurie siekia parengti kokybišką rašinį, taip pat jais turėtų vadovautis ir vertintojai. Numatoma kiekvienais metais bendruosius kriterijus adaptuoti pagal konkretaus VBE istorijos rašinio turinį, kurį didžia dalimi apsprendžia pateikti konkretūs istorijos šaltiniai. Tuos papildymus kiekvienais metais atliks VBE užduotį rengusi darbo grupė. Tuo būdu bus užtikrintas didesnis vertinimo objektyvumas ir vienodumas.

Bendrais bruožais apibūdiname kiekvieną vertinimo kriterijų.

2.1. Šaltinių naudojimas

Kadangi istorijos rašinys yra rengiamas remiantis pateiktais istorijos šaltiniais, todėl yra svarbu mokiniams pademonstruoti gebėjimą tuos šaltinius analizuoti ir jų pagrindu kurti argumentais grįstą istorijos rašinį.

Istorijos rašiniui parengti gali būti pateikti 2-4 istorijos šaltiniai. Kadangi atskirų tipų ir rūšių istorijos šaltiniai turi tam tikrų ypatumų, todėl atliekant užduotį mokiniams gali būti pateikta jų įvairovė:

- pirminiai ir antriniai šaltiniai;
- tekstiniai: dokumentai, memuarai, mokslo darbai ir kt.
- vizualiniai: žemėlapiai, nuotraukos, karikatūros, diagramos, dailės kūrinių reprodukcijos ir kt.

Pagal šaltiniuose išreikštą požiūrį (interpretaciją) jie gali būti pateikti:

- šaltiniai papildo vienas kitą, požiūriai sutampa;
- šaltiniai prieštarauja vienas kitam savo informacija arba požiūriais.

Parinktų šaltinių skaičių, jų įvairovę ir sudėtingumą apsprendžia užduoties rengėjų išsikelti uždaviniai.

Vertinimo kriterijai

5 taškai	Puikus naudojimas: visų naudojamų šaltinių visi teiginiai ² , įskaitant ir detales*, tinkami ir reikšmingi nagrinėjamo klausimo kontekste ³ , įvertinta šaltinių paskirtis, jų teikiamos informacijos objektyvumas, išryškinti požiūrių skirtumai ir panašumai.
4 taškai	Tinkamas naudojimas: visų naudojamų šaltinių iš esmės visi teiginiai yra tinkami ir reikšmingi nagrinėjamo klausimo kontekste; įvertinta šaltinių paskirtis, jų teikiamos informacijos objektyvumas, išryškinti požiūrių skirtumai ir panašumai. Pasitaiko nereikšmingų trūkumų.
3 taškai	Iš dalies tinkamas naudojimas: naudojamų šaltinių ne visi teiginiai yra tinkami ir reikšmingi nagrinėjamo klausimo kontekste arba jų yra nepakankamai; pasitaiko klaidų įvertinant šaltinių paskirtį ar jų teikiamos informacijos objektyvumą, nepakankamai išryškinti požiūrių skirtumai ir panašumai.
2 taškai	Fragmentiškas naudojimas: naudojami tik keli šaltinių teiginiai yra tinkami ir reikšmingi nagrinėjamo klausimo kontekste arba jų yra nepakankamai; pasitaiko grubių klaidų įvertinant šaltinių paskirtį ar jų teikiamos informacijos objektyvumą, nepakankamai išryškinti požiūrių skirtumai ir panašumai.
1 taškas	Labai fragmentiškas naudojimas: yra tik vieno kito šaltinių teiginio ar detalių atkartojimas.
0 taškų	Nesinaudojama pateiktais šaltiniais.

Paiškinimai

² **Teiginys** – asmens ar institucijos suformuluotos ir pateiktos prielaidos, išvados ar kt.; duomenys (faktai).

Plačiau prasme tai turėtų būti suprantamas kaip šaltinio autoriaus, t. y. kurio nors asmens, institucijos ar socialinės grupės išsakytas tvirtinimas, kad tai yra tiesa, taip pat ir jų pateikti faktai. Šiuo požiūriu yra labai svarbu, kad rašantieji atsirinktų iš visų pateiktų šaltinių kiek įmanoma daugiau teiginių, kurie yra reikalingi konkrečiam rašinio klausimui išplėtoti. Ir priešingai – rašinyje panaudoti teiginiai, nederantys su nagrinėjamu klausimu, yra pertekliniai, todėl jie sumažina rašinio kokybę.

³ **Kontekstas** – nagrinėjamų faktų, įvykių, reiškinių istorinės aplinkybės, sąlygos, aplinka. *Plačiau prasme tai turėtų būti suprantamos kaip aplinkybės, kurios siejasi su nagrinėjamu klausimu. Jos gali apimti laiką, vietą, kultūrą ir socialines aplinkybes.*

Rašinyje turėtų būti akivaizdžiai matoma, kuomet remiamasi pateiktu konkrečiu šaltiniu (ar keliais šaltiniais) ir kuomet perteikiamos anksčiau įgytos žinios. Todėl naudojant rašinyje šaltinių teiginius, reikalinga juos nurodyti tinkamu būdu (pvz., cituojant). Tai kartu bus rodiklis, pagal kurį vertintojas turės nustatyti, kiek plačiai naudojami istorijos šaltiniai.

* Detalėmis šiuo atveju suprantamos istorijos šaltiniuose pasitaikančios smulkmenos. Paprastai dauguma neatkreipia dėmesio į detales arba nepakankamai suvokia jų vertę. Tačiau kai kuriais atvejais jos turi didelės reikšmės.

2.2. Istorijos žinios

Nors istorijos rašinys yra rengiamas daugiausia remiantis pateiktų šaltinių analize, t. y. juose esančiais teiginiais, tačiau to nepakanka. Paprastai šaltiniuose yra ribotas kiekis reikalingos informacijos, todėl ją dera papildyti įgytomis žiniomis. Tai gali būti žinios apie įvykius ar procesus (jų vietą, laiką, priežastis ar pasekmes), istorines asmenybes (jų biografijos faktai arba veiklos įvertinimas) ar kita. Tai gali būti žinios ir apie pateiktus istorijos šaltinius ir jų autorius. Tuo būdu apgalvotai pateikiant istorijos žinias yra išryškinamos sąsajos su istorijos kontekstu. Viena vertus, tai parodo rašinio autoriaus gilų istorijos suvokimą. Kita vertus, istorijos rašinys tampa sklandus ir teikiantis daugiau informacijos.

Vertinimo kriterijai

5 taškai	Išsamios žinios: pateikti visi istorijos faktai yra tinkami ir reikšmingi nagrinėjamo klausimo kontekste, jų yra užtektinai; nėra klaidų pateikiant istorijos faktus; sistemingai ir tinkamai* vartojamos visos istorijos sąvokos ⁴ .
4 taškai	Pakankamos žinios: pateikti iš esmės tinkami ir reikšmingi istorijos faktai nagrinėjamo klausimo kontekste, jų yra iš esmės užtektinai; nėra esminių klaidų pateikiant istorijos faktus, vartojamos tinkamos sąvokos. Pasitaiko nereikšmingų trūkumų.
3 taškai	Iš dalies pakankamos žinios: pateikti ne visi tinkami ir reikšmingi istorijos faktai nagrinėjamo klausimo kontekste arba jų yra nepakankamai; pasitaiko klaidų pateikiant istorijos faktus, vartojamos sąvokos tik iš dalies tinkamos.
2 taškai	Fragmentiškos žinios: pateikti tik keletas tinkamų ir reikšmingų istorijos faktų nagrinėjamo klausimo kontekste arba jų yra mažai; pasitaiko klaidų pateikiant istorijos faktus, minimaliai vartojamos būtinos sąvokos arba jos keliais atvejais nėra tinkamos.
1 taškas	Labai fragmentiškos žinios: pateiktas vienas kitas tinkamas, tačiau ne visuomet reikšmingas klausimo kontekste istorijos faktas, gausu klaidų pateikiant istorinius faktus; nevartojamos būtinos sąvokos arba jos daugeliu atvejų nėra tinkamos.
0 taškų	Nėra pateikta istorijos konteksto žinių.

Paaškinimai

Istorijos sąvokos – terminai, nusakantys abstrakčias idėjas, apibendrinimus, padedantys suprasti su istorijos idėjomis, reiškiniais ir įvykiais susijusią informaciją; asmenvardžiai, vietovardžiai, objektų pavadinimai.

* *Rašinyje sistemingas sąvokų pateikimas turėtų būti suprantamas kaip jų žinojimas ir vartojimas atsižvelgiant į kontekstą, t. y. kuomet ji yra būtina ir suteikia rašiniui istorijos mokslo bruožų. Sąvokų tinkamumas suprantamas kaip jų pagrįstas pateikimas atsižvelgiant į jų turinį ir taisyklinga rašyba: asmenvardžiai, vietovardžiai ir kt. rašomi iš didžiosios raidės, nėra grubių gramatinių klaidų, kurios iškreipia esmę ar dėl to sąvokos tampa neatpažįstamos.*

2.3. Analizė

Pirmiausia tai reiškia gebėjimą nagrinėjamą klausimą, kuris grindžiamas pateiktais šaltiniais ir turimomis žiniomis, suskaidyti į atskiras dalis. Kiekviena nagrinėjamo klausimo dalis turi būti išskirta vadovaujantis logika ir kiekviena jų apsvarstyta. Taip pat turi būti išlaikyta atskirų dalių tarpusavio dermė dalykiniu požiūriu.

Yra svarbu paaiškinti tai, kas užsibrėžta bei sukurti naują susistemintą mintį ar supratimą. Pranašumas yra kuomet gebama interpretuoti ir vertinti savarankiškai.

Vertinimo kriterijai

5 taškai	Detali analizė: išsamus priežasties-pasekmės ryšių, aplinkybių ir kitų istorinių sąsajų* nustatymas bei paaiškinimas; tezės pagrindimas įtikinamais argumentais (duomenimis), nagrinėjamo klausimo skaidymas į sudėtinės dalis ir dalinių išvadų formulavimas.
4 taškai	Tinkama analizė: tinkamas priežasties-pasekmės ryšių, aplinkybių ir kitų istorinių sąsajų nustatymas bei paaiškinimas; tezės pagrindimas iš esmės tinkamais argumentais (duomenimis), nagrinėjamo klausimo skaidymas į sudėtinės dalis ir dalinių išvadų formulavimas, tačiau pasitaiko nereikšmingų trūkumų.
3 taškai	Iš dalies tinkama analizė: dalies priežasties-pasekmės ryšių, aplinkybių ar kitų istorinių sąsajų nustatymas bei nenuodugnus paaiškinimas; iš dalies tinkamas tezės pagrindimas argumentais (duomenimis), nagrinėjamo klausimo nenuodugnus skaidymas į sudėtinės dalis ar dalinių išvadų formulavimas.
2 taškai	Fragmentiška analizė: bandoma nustatyti ir apibūdinti vieną kitą priežasties-pasekmės ryšį, aplinkybę ar kitą istorinę sąsają; tezės pagrindimas argumentais (duomenimis) yra fragmentiškas; nagrinėjamo klausimo skaidymas į sudėtinės dalis ir dalinių išvadų formulavimas atsitiktinis arba jų nėra.
1 taškas	Labai fragmentiška analizė: pasakojimo forma atkartoti išmukti elementarūs faktai ar teiginiai apie priežastis ar pasekmes. Kiti analizės elementai nepalieti arba yra tik jų užuominos.
0 taškų	Nėra analizės elementų.

Paaiškinimai

*Sąsajos – atskirų elementų, reiškinių, dalykų ryšys.

Tai turėtų būti suprantamas, kaip bet kurio istorijos elemento siejimas su kitais bet kuriuo logišku būdu. Antai istorinė asmenybė gali būti siejama su kitomis asmenybėmis, laikotarpiu, vieta, ideologija ar kt. Istorijos įvykis ar reiškinyss gali būti siejamas su panašaus turinio įvykiais ar reiškiniiais, tačiau gali būti jis lyginamas su visiškai skirtingais įvykiais ar reiškiniiais. Priežastys ar pasekmės gali būti vertinamos lyginant skirtingų įvykių priežastis ir pasekmes, nurodant skirtumus ar panašumus. Bet kuriuo atveju sąsajų atskleidimas yra pranašumas ir parodo rašančiojo sistemingas istorijos žinias ir suvokimą, taip pat ir gebėjimą kritiškai mąstyti.

2.4. Rašinio struktūra

Didesnės apimties teksto kūrimas ir jo pateikimas planingai yra neatskiriamas istorijos rašinio bruožas. Tai yra iš esmės naujas reikalavimas, kadangi VBE užduotis atliekant buvo apsiribojama retais atvejais kelių sakinių apimties atsakymu. Tikrovėje istorijos mokslas ir istorijos dalykas įpareigoja ne tik tirti istoriją, bet ir perteikti savo istorijos supratimą nuosekliai bei suprantamai kitiems.

Vertinimo kriterijai

5 taškai	Puikus struktūravimas: įvade pateikta aiški ir konkreti pagrindinė tezė ⁵ ; dėstymo dalis planinga, tinkamas skaidymas pastraipomis ⁶ , užtikrintas vientisumas; baigiamojoje dalyje apibendrinimas dera su pagrindine teze ir dalinėmis išvadomis ⁷ . Įskaitomas, tvarkingas raštas.
4 taškai	Tinkamas struktūravimas: įvade pateikta tinkama tezė; dėstymo dalis planinga, tinkamas skaidymas pastraipomis, užtikrintas vientisumas, tačiau yra vienas kitas trūkumas; baigiamojoje dalyje apibendrinimas dera su pagrindine teze ir dalinėmis išvadomis, tačiau yra vienas kitas trūkumas. Įskaitomas raštas.
3 taškai	Iš dalies tinkamas struktūravimas: įvade nepilnai, neaiškiai pateikta tezė; dėstymo dalis tik iš dalies planinga, skaidymas pastraipomis iš dalies tinkamas, stinga vientisumo; baigiamojoje dalyje apibendrinimas iš dalies dera su pagrindine teze arba dalinėmis išvadomis. Vietomis sunkiai įskaitomas raštas.
2 taškai	Fragmentiškas struktūravimas: bandoma rašinį skaidyti į tris pagrindines dalis (įvadą, dėstymą ir išvadą / apibendrinimą), tačiau tik viena iš jų atitinka savo paskirtį arba visos trys dalys yra su dideliais trūkumais. Sunkiai įskaitomas raštas.
1 taškas	Labai fragmentiškas struktūravimas: bandoma rašinį skaidyti į tris pagrindines dalis (įvadą, dėstymą ir išvadą / apibendrinimą), tačiau nė viena iš jų neatitinka savo paskirties. Sunkiai įskaitomas raštas.
0 taškų	Darbas visai nestruktūruotas.

Paaiškinimai

¹ **Struktūra** – pateikiamo teksto skaidymas į tris pagrindines dalis: įvadą (įžangą), dėstymą (temos plėtojimą, klausimo sprendimo aiškinimą) ir apibendrinimą (išvadą).

⁵ **Tezė** – trumpai suformuluotas pagrindinis asmeninį požiūrį atspindintis teiginys, kurį siekiama įrodyti.

⁶ **Pastraipa** – rišlių sakinių grupė, siejama vienos pagrindinės minties.

⁷ **Dalinė išvada** – tai pastraipos mini apibendrinimas, vienas vientisinis sakiny, parodantis, ką norėta pasakyti visa pastraipa.

Aukščiau apibūdinti visi keturi rašinio vertinimo kriterijai – šaltinių naudojimas, žinios, analizė ir rašinio struktūra – yra lygiaverčiai, todėl visi vertinami vienodu taškų skaičiumi.

3. Istorijos rašinio pavyzdžiai

Žemiau yra pateikti du istorijos rašinio pavyzdžiai, kurie skiriasi pagal tematiką, pateiktų šaltinių kiekį, jų įvairovę ir mažesniu mastu skiriasi pagal rašinio struktūrą bei sudėtingumą. Abiejų rašinių apimtis yra maksimali (apie 500 žodžių).

Pavyzdys 1. Remdamiesi pateiktais šaltiniais ir savo žiniomis įvertinkite Lenkijoje gyvenančio lietuvių istoriko Broniaus Makauso teiginį iš jo 1997 m. parašytos „Lietuvos istorijos“:
„Lietuvių emigravimo į Vakarus priežastys buvo politinės ir ekonominės. Galima išskirti tris didžiules emigracijos bangas“.

Šaltinis A. Iš kpt. Aleksandro Atučio atsiminimų knygos *Keturiose kariuomenėse*

Spalio 8 d. atbėgo kaimynas Klemensas Martinkus (tolimesnis giminaitis) ir nusteбęs manęs klausia:

– Ar tu nebėgi? Rusai jau Šiauliuose. Gaudo vyrus ir beginklius siunčia į fronto ugnį. Mes jau pasikinkę arklius bėgame. Jei nori, gali prie mūsų prisidėti.

Buvo jau pavakarys. Paprašiau Domicėlę, kad greitai pakinkytų arklių ir vežtų į Tauragę. Vokiečiai taip pat gaudė vyrus apkasų kasti. [...] Kol nuvažiavome į Tauragę, jau buvo spalio 9 d. 5 val. ryto. Mudviem su Jadvyga atėjus į stotį, vokiečių sargybinis jau nebenorėjo praleisti: „Ist zu spāt (jau pavėluota)“.

Šaltinis B. Iš 1895 m. laikraščio „Varpas“*

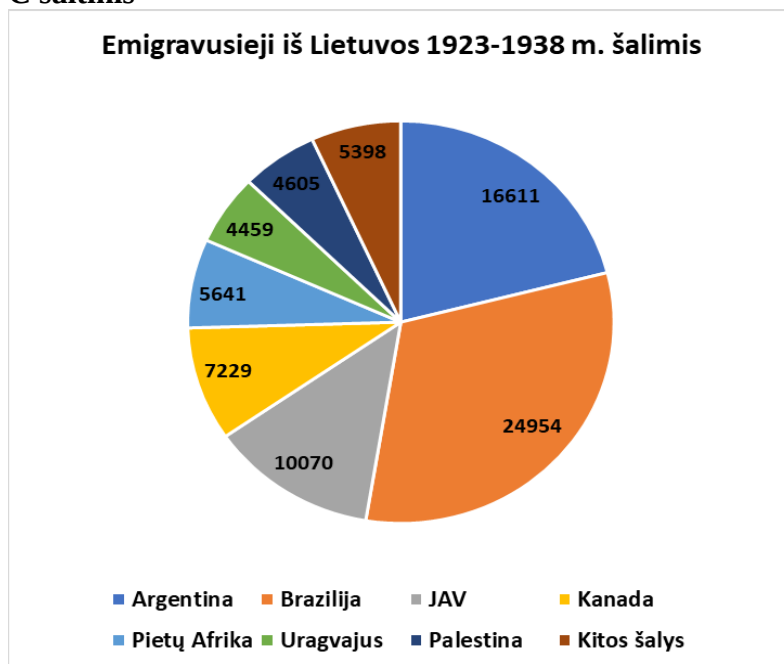
Pitsburge lietuviai darbuojasi po geležies dirbtuves geležį beliedami, beveik nuogi, pajuodavę nuo suodžių ir prakaito. Sunkiausias tai darbas. Jeigu kas nors gali ištvirti ten pragaištingame karštyje. [...]

Čikaga – miestas dailidžių ir... mėsininkų. Yra čia didelė, didžiausia pasaulyje, galinti duoti darbą 20000 darbininkų, institucija, kurioje ruošiamas mėsa. Vadina ją žmonės Štukiardomis (Stock Yards; liet. skerdykla). Apie 5000 lietuvių pjauna juose jaučius, aveles, lupa odas, drasko nagus [...].

Kiti lietuviai vargsta prie geležinkelių, smilksta po įvairius fabrikus, kasa žemes, valo gatves, melžia karves, kerta miškus ir t. t. – ar maža visokių darbų! Sunkūs tie darbai – bet užtai pelno yra.

*Tekstas redaguotas

C šaltinis

Rašinio teksto pavyzdys: (502 žodžiai)

Sutinku su teiginiu, kad lietuviai emigravo į Vakarų dėl politinių ir ekonominių priežasčių, tačiau negaliu sutikti, kad buvo trys didžiulės emigracijos bangos.

Pirma emigracijos banga vyko XIX a. antroje pusėje. Tai patvirtina laikraštis „Varpas“, kurį leido V. Kudirka (B šaltinis). Iš jo aiškėja, kad XIX a. pabaigoje įvairiuose JAV miestuose buvo įsikūrę tūkstančiai Lietuvos emigrantų. Kadangi „Varpas“ pateikia tik informaciją, jis yra objektyvus šaltinis. Rašoma apie lietuvių darbą Čikagos skerdyklose, prie geležinkelių, įvairiuose fabrikuose ir kitur. Daroma išvada, kad JAV yra daug darbo vietų, kad „tie darbai yra sunkūs,

bet už tai pelno yra“ (B šaltinis).

Visa tai rodo, kad dauguma lietuvių emigravo į JAV dėl ekonominių priežasčių. Vieni galbūt norėjo užsidirbti pinigų ir grįžę į Lietuvą įsigyti žemės, kiti – grąžinti skolas ir pan. Galimai dalis emigravo dėl politinių priežasčių. Antai 1904 m. kilus Rusijos-Japonijos karui dalis šaukiamojo amžiaus vyrų išvyko iš Lietuvos norėdami išvengti šaukimo į kariuomenę.

Antra emigracijos banga vyko iš tarpukario Lietuvos. Apie tai byloja C šaltinis. Jis liudija, kad daugiausia emigrantų pasuko į Pietų Ameriką – Braziliją, Argentiną, Urugvajų ir kt. Tuomet JAV apribojo ekonominių migrantų patekimą į šalį, todėl išeiviai iš Lietuvos darbo vietų ieškojo Pietų Amerikoje. Į Pietų Ameriką Lietuvos gyventojų išvyko daugiau kaip 2,5 karto daugiau nei į Šiaurės Ameriką (C šaltinis). Matomas emigravusiųjų į Palestiną skaičius rodo, kad emigracija palietė ir Lietuvos žydus. Į Palestiną, Pietų Afriką jie galėjo vykti dėl ekonominių priežasčių. Kita vertus, būta ir politinių priežasčių. Dalies jų vykimą į Palestiną skatino dar XIX a. pab. atsiradusi sionizmo ideologija, t. y. siekis atkurti žydų valstybę. Emigruoti galėjo ir lietuviai, kurie buvo kairiųjų pažiūrų ir nebuvo patenkinti tautininkų valdymu.

Trečia emigracijos banga į Vakarus prasidėjo, kai Raudonoji armija 1944 m. vėl okupavo Lietuvą. Tuomet Lietuvos gyventojai traukėsi iš Lietuvos dėl politinių priežasčių. Tai rodo buvusio Lietuvos kariuomenės kapitono atsiminimai (A šaltinis). Gali būti, kad dalį lietuvių emigruoti paskatino žinia apie sovietus, kurie „gaudo vyrus ir beginklius siunčia į fronto ugnį“ (A šaltinis). Kita vertus, daug lietuvių negalėjo pamiršti 1941 m. birželio 14 d. trėmimų, todėl nusprendė išvengti tremties į Sibirą arba įkalinimo lageriuose.

1944 m. iš Lietuvos emigravo daug mokytojų, gydytojų, dvasininkų ir kt. Jie pasitraukė į vis dar nacistinę Vokietiją, o po karo buvo įkurdinti JAV, Britanijos ar Prancūzijos okupacinėse zonose. Po 1949 m., atsiradus galimybei, daug jų išvyko į JAV. Kadangi Vokietijoje jie buvo įkurdinti perkeltųjų asmenų (DP) stovyklose, todėl Amerikoje jie buvo vadinami „dipukais“.

Tuo pačiu negaliu pilnai sutikti su teiginiu apie tris emigracijos bangas dėl to, kad po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais prasidėjo ketvirtoji emigracijos banga. Ji kilo dėl ekonominių priežasčių, nes atsivėrė galimybė Vakarų valstybėse gauti daug didesnę darbo užmokestį nei Lietuvoje. Tikėtina, kad B. Makauskas 1997 m. išleistoje knygoje nedaug dėmesio skyrė ką tik prasidėjusiems procesams.

Apibendrinant galima teigti, kad pirmą emigracijos bangą prasidėjo XIX a. antroje pusėje, antra – tarpukario metais, o trečia – Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Jos kilo dėl ekonominių bei politinių priežasčių, kas įrodo B. Makausko teiginio pagrįstumą. Kita vertus, teiginys nėra visiškai teisingas, nes nenurodyta po 1990 m. kilusi ketvirtoji emigracijos banga.

Pavyzdys 2. Remdamiesi savo žiniomis ir pateiktais šaltiniais, įvertinkite, kuriai iš šių valstybių – JAV ar SSRS – tenka didžiausia atsakomybė už Šaltojo karo kilimą XX amžiaus 5-tame dešimtmetyje.

A šaltinis (Iš 1947 m. JAV prezidento H. Trumeno doktrinos)

Kai kurioms šalims prieš tautų valią buvo primesti totalitariniai režimai. JAV vyriausybė ne kartą protestavo prieš bauginimą ir prievartą Lenkijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje, dėl Jaltos susitarimų pažeidimų. Ir toliau esu priverstas konstatuoti, kad ir kitose šalyse įvyko panašūs procesai. Prisimindama pasaulinės istorijos raidą, kiekviena nacija turi demokratiškai pasirinkti gyvenimo būdą. Betgi dažnai to laisvo pasirinkimo neturi.

Gyvensena remiasi daugumos nuomone ir pasireiškia savanorišku valstybės kūrimu, laisvais rinkimais, individulių laisvių garantijomis ir politinėmis laisvėmis. Kai mažumos valiai pajungiama dauguma, įsigali teroras ir priespauda, spaudos ir radijo kontrolė, klastojami rinkimai ir suvaržoma asmens laisvė.

Aš tikiu, kad Jungtinės Valstijos savo politika turi remti laisvas tautas, kurias pavergė ginkluota mažuma arba agresoriai iš išorės. Aš tikiu, kad mes privalome padėti laisvoms tautoms, kad jos galėtų tvarkytis pagal savo apsisprendimą. Aš tikiu, kad mūsų pagalba turi pasireikšti

pirmiausia ekonomine ir finansine parama, kuri padės stabilizuoti ekonominius ir politinius procesus.

Naujausiųjų laikų istorijos skaitiniai, Kaunas: „Šviesa“, 1995.

B šaltinis (Iš 1947 m. SSRS užsienio reikalų liaudies komisaro Andrejaus Vyšinskio kalbos Jungtinėse Tautose)

Vadinamoji Trumeno doktrina yra ypač ryškus pavyzdys, kaip yra pažeidžiami Jungtinių Tautų principai ir kaip yra ignoruojamos Jungtinės Tautos. Jungtinės Valstijos atsisakė tarptautinio bendradarbiavimo idėjos ir bendro didžiųjų valstybių veikimo. Jos bandė primesti savo valią nepriklausomoms valstybėms ir tuo pat metu akivaizdžiai naudoja pinigų skyrimą nepasiturinčioms šalims kaip paramą, kuri yra politinio spaudimo priemonė. Tai aiškiai įrodė Jungtinių Valstijų vyriausybės priemonės Graikijos ir Turkijos atžvilgiu, kurios ignoravo Jungtines Tautas. Ši politika smarkiai prieštarauja Generalinės asamblėjos 1946 m. gruodžio 11 d. rezoliucijos principui, kuris deklaruoja, kad paramos teikimas kitoms šalims niekada neturėtų būti naudojamas kaip politinis ginklas.

Maršalo planas iš esmės yra tik Trumeno doktrinos variantas, pritaikytas pokario Europos sąlygoms. Visiems vis labiau aiškėja, kad Maršalo plano įgyvendinimas reikš, kad Europos šalys pateks į Jungtinių Valstijų ekonominę ir politinę kontrolę bei tiesioginį jos kišimąsi į tų šalių vidaus reikalus. Be to, šiuo planu yra bandoma Europą padalyti į dvi stovyklas ir, padedant Jungtinei Karalystei ir Prancūzijai, baigti formuoti kelių valstybių bloką, priešišką demokratinių Rytų Europos šalių interesams, o ypač Sovietų Sąjungos interesams.

<https://sites.temple.edu/immerman/vyshinsky-speech-to-u-n-general-assembly-2/>

Rašinio teksto pavyzdys: (495 žodžiai)

Nors pasaulyje kilusio šaltojo karo pradininkėmis laikomos JAV ir SSRS, tačiau vis tik didesnė atsakomybė už jo pradžią tenka Sovietų Sąjungai.

Po Antrojo pasaulinio karo tarptautinių santykių dvipolinės sistemos priešingoms pusėms vadovavo JAV ir SSRS, pasižymėjusios skirtingomis politinėmis ir ekonominėmis sistemomis. JAV atstovavo demokratijos ir laisvosios rinkos principams, o Sovietų Sąjunga – diktatūrai ir planinei ekonomikai. JAV siekė, kad tautoms Europoje būtų garantuotos demokratinės teisės ir laisvės. SSRS siekė prievarta primesti savo sistemą Rytų Europai. Šie skirtumai sudarė prielaidas kilti šaltajam karui – politinei, ekonominei ir ideologinei konfrontacijai tarp JAV ir SSRS bei jų sąjungininkų, pasireiškusiai propagandine kova, nebendradarbiavimu, ginklavimosi varžybomis, karinių blokų kūrimu (NATO, Varšuvos sutarties organizacija), lokaliniais kariniais konfliktais (Korėjos, Vietnamo, Afganistano karai) ir pan.

Pateikti šaltiniai iliustruoja du priešingus požiūrius į situaciją Europoje. H. Trumenas tapo JAV prezidentu, kuris taip pat atsisakė izoliacionizmo politikos. Jo doktrinos esmė – pagalba visoms šalims, kuriose kyla grėsmė demokratijai. Ištraukoje iš jo vardu pavadintos doktrinos (A šaltinis) tai pabrėžiama žodžiais „turi remti laisvas tautas“ ir „privalome padėti laisvoms tautoms“. Taip pat konstatuojama, kad SSRS nesilaiko Jaltos susitarimų, nes jie turėtų garantuoti laisvus rinkimus Rytų Europoje. Trumenas akcentavo, kad SSRS kontroliuojamose teritorijose, pirmiausia – Lenkijoje, Rumunijoje ir Bulgarijoje „įsigali teroras ir priespauda“. Nors A šaltinio ištraukoje nepasakyta tiesiai, tačiau žinoma, kad pagrindinės įgyvendinimo priemonės – jose po karo likusi Raudonoji armija ir komunistų partijų įtvirtinimas valdžioje. Šiai politikai JAV priešpastatė neprievartines priemones, nes kalbama pirmiausia apie ekonominę ir finansinę paramą.

B šaltinyje pateiktas SSRS atstovo A. Vyšinskio mintis galima laikyti Trumeno doktrinos kritika. JAV politika vertinta neigiamai, esą padėdamos Graikijai ir Turkijai, JAV nesilaiko Jungtinių Tautų principų. Parama prieš komunizmo grėsmę kovojuosioms šalims, vertinta tik kaip kontrolės primetimas ir „kišimasis į tų šalių vidaus reikalus“. Šaltinyje mesti kaltinimai, kad

tokia politika „bandoma Europą padalinti į dvi stovyklas“. B šaltinyje minimas ir Maršalo planas – ekonominės pagalbos programa, kuri padėjo atstatyti karo metu sugriautą Vakarų valstybių ūkį. Galima prisiminti, kad SSRS jį atmetė ir neleido juo pasinaudoti satelitinėms valstybėms.

Šaltiniai rodo, kad Trumeno doktriną ir Maršalo planą SSRS iš principo teisingai traktavo kaip JAV įtakos plėtimą. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad JAV savo politiką siekė įgyvendinti neprievartinėmis, diplomatinėmis priemonėmis. Kiekviena Europos valstybė galėjo atsisakyti pagalbos ir nutraukti bendradarbiavimą su JAV. O SSRS veiksmai rodė, kad ji nesilaikė karo meto susitarimų ir kontroliuojamose teritorijose prievarta diegė sovietinę sistemą. Rytų Europos valstybės neturėjo galimybės atsisakyti SSRS diktato.

Kaip atsaką į prieš demokratines vertybes nukreiptus prievartinius SSRS veiksmus JAV išplėtojo sulaikymo politiką, kuria siekta užkirsti kelią komunizmo plitimui. Ryškiausias tokios priešpriešos pavyzdys – Sovietų Sąjungos 1948-1949 m. vykdyta Vakarų Berlyno ekonominė blokada. JAV, Anglijos ir Prancūzijos pagalbos Berlynui dėka blokada nepasiekė numatytų tikslų ir net lėmė NATO karinio bloko sukūrimą.

Taigi, penktojo dešimtmečio pabaigoje SSRS vykdyta politika savo kontroliuojamose teritorijose rėmėsi demokratinių teisių ir laisvių nepaisymu, kėlė grėsmę laisvajam pasauliui. JAV politinėmis ir ekonominėmis priemonėmis siekė sulaikyti komunizmo plitimą. Išvada, kad būtent SSRS tenka didžiausia atsakomybė už šaltojo karo kilmę, grindžiama tuo, kad ji savo agresyvia politika paskatino JAV imtis atsakomųjų veiksmų užkardant kelią prievartiniam komunizmo plitimui Europoje.

4. Ką derėtų žinoti rašantys istorijos rašinį

Lietuvoje neturime patirties, kaip rašyti istorijos rašinius per valstybinius brandos egzaminus. Vis dėlto remiantis 2023 m. vykusiomis diskusijomis, kurių metu buvo išsakyta įvairių siūlymų ir vertinimų, remiantis darbo grupių darbo rezultatais, pagaliau žvelgiant į kitų valstybių praktiką, pabandyta pateikti svarbiausius patarimus ir pavyzdžius, kurie gali pasitarnauti istorijos mokytojams ir mokiniams.

4.1. Rašinio probleminis klausimas

Brandos egzamino užduotyje pateikiami keli istorijos šaltiniai ir suformuluotas probleminis klausimas, kurį mokiniai turi svarstyti savo rašinyje. Probleminis klausimas gali būti dviejų tipų. Pirma, **alternatyvus klausimas**. Toks klausimas suteikia rašančiajam galimybę pasirinkti tarp dviejų alternatyvų (t. y. galimų atsakymų).

Pavyzdys:

Remdamiesi savo žiniomis ir pateiktais šaltiniais, įvertinkite, kuriai iš šių valstybių – JAV ar SSRS – tenka didžiausia atsakomybė už Šaltojo karo kilmę XX amžiaus 5-tame dešimtmetyje.

Iš pateikto pavyzdžio matome, kad mokinys turi apsispręsti ir nurodyti, kuriai valstybei jis teikia didesnę atsakomybę – JAV ar Sovietų Sąjungai. Tačiau realybė yra ta, kad egzistuoja ir trečia atsakymo galimybė: kuomet atsakomybė skiriama abiem valstybėms. Ir tai gali būti taip pat skirtingai, nes ta atsakomybė gali būti vienodai traktuojama abiem valstybėms arba vienai pakankamai didelė, o kitai – santykinai maža.

Antra, **įvertinti kieno nors pateiktą teiginį**. Tokia užduotis suteikia rašančiajam galimybę pasirinkti tarp dviejų alternatyvų – pritarti išsakytam teiginiui arba nepritarti išsakytam teiginiui.

Pavyzdys:

Remdamiesi pateiktais šaltiniais ir savo žiniomis įvertinkite Lenkijoje gyvenančio lietuvių istoriko Broniaus Makauskio teiginį iš jo 1997 m. parašytos „Lietuvos istorijos“: „Lietuvių emigravimo į Vakarų priežastys buvo politinės ir ekonominės. Galima išskirti tris didžiules

emigracijos bangas“.

Kaip ir pirmuoju atveju, egzistuoja ir trečia galimybė: pritarti (patvirtinti) teiginiui tik iš dalies. Ir galimas atvirkštinis variantas, t. y. kuomet mokiniai gali išsakyti priešingą nuomonę (parodyti, kad nepitaria, nesutinka) išsakydam teiginiui, tačiau tuo pat metu gali išsakyti nuomonę, kad nedidele jieitaria teiginiui. Tuo atveju tas aspektas turi būti ne tik nurodytas, bet ir paaiškinta, kodėl laikomasi tokio požiūrio.

Probleminių klausimų istorijos rašiniui yra platus spektras, tačiau kurį laiką bus apsiribojama aukščiau minėtais dviem klausimų (užduočių) tipais.

4.2. Pagrindinė tezė

Valstybinio brandos egzamino užduotyje reikalaujama pateikti nedidelės apimties rašinį. Dėl tos priežasties nėra tikslinga įžanga, kurioje pagal tradiciją aptariamas nagrinėjamo klausimo aktualumas, historiografinė apžvalga ir kt. Šiuo atveju istorijos rašinys pradedamas nuo tezės – trumpai suformuluoto pagrindinio asmeninį požiūrį atspindinčio teiginio, kurį bus siekiama pagrįsti remiantis pateiktais šaltiniais ir žiniomis.

Pavyzdžiai:

1
Sutinku su teiginiu, kad lietuviai emigravo į Vakarų dėl politinių ir ekonominių priežasčių, tačiau negaliu sutikti, kad buvo trys didžiulės emigracijos bangos.
2
Nors pasaulyje kilusio šaltojo karo pradininkėmis laikomos JAV ir SSRS, tačiau vis tik didesnė atsakomybė už jo pradžią tenka Sovietų Sąjungai.

Kaip matome iš pavyzdžių, jau pirmuoju sakiniu rašantysis turi pademonstruoti savo poziciją. Tikrovėje gali susiklostyti dvi situacijos. Vienais atvejais mokinys iš karto turi aiškią nuomonę dėl atsakymo į pateiktą klausimą, o kitais atvejais jis neturi aiškos nuomonės. Tokiu atveju rekomenduojame susipažinti su pateiktų istorijos šaltinių turiniu ir galutinai apsispręsti. Susipažinimas su šaltiniais yra svarbus žingsnis, nes jis padeda suvokti, kiek juose yra pateikta argumentų ir kuriai nuomonei pagrįsti jie gali pasitarnauti.

4.3. Šaltinių naudojimo lygis

Rašinys yra rašomas naudojantis pateiktais istorijos šaltiniais. Tai įpareigoja šaltinius analizuoti ir pasinaudoti juose esančiais duomenimis (dar kitaip – faktais, įrodymais, teiginiais ir kt.). Tačiau šaltinių naudojimo lygis gali būti skirtingas, kadangi tai apsprendžia rašinio probleminis klausimas.

Vienais atvejais probleminis klausimas reikalauja naudoti šaltinius daugiau ar mažiau paviršutiniškai. Jis įpareigoja atsakyti pasitenkinant vienu kitu požymiu, bendru išpūdžiu, daug nesigilinant į problemą. Tokiu pavyzdžiu gali būti aukščiau pateikta užduotis apie tris emigracijos bangas iš Lietuvos. Kiekvienai bangai pagrįsti skirta po vieną šaltinį. Iš kiekvieno šaltinio pakanka pasirinkti vieną kitą argumentą ir jį tinkamai susieti su probleminiu klausimu.

Kitais atvejais probleminis klausimas gali įpareigoti nagrinėti šaltinius gana detalai. Tai reiškia, kad gali tekti surinkti (siekiant aukščiausio įvertinimo) visuose pateiktuose šaltiniuose visus duomenis, kadangi jie visi svarbūs išsakyti tezei pagrįsti. Kai kuriais atvejais gali būti svarbi ir kuri nors šaltinio detalė (kitaip tariant, smulkmena), potekstė arba šaltinio konteksto suvokimas ir jo reikšmingas papildymas.

Pavyzdys:

1
Į Pietų Ameriką Lietuvos gyventojų išvyko daugiau kaip 2,5 karto daugiau nei į Šiaurės Ameriką (C šaltinis)
2
Nors A šaltinio ištraukoje nepasakyta tiesiai, tačiau žinoma, kad pagrindinės įgyvendinimo

priemonės – jose po karo likusi Raudonoji armija ir komunistų partijų įtvirtinimas valdžioje.

Ko gero, dažniausiai ateityje tikėtinas tarpinis variantas, t. y. kuomet šaltinių nagrinėjimas yra tarp paviršutiniško ir detalaus lygio, t. y. subalansuotas.

4.4. Šaltinių citavimas ir nuorodos

Rašinių vertinantis mokytojas turėtų aiškiai matyti, kur mokinys pateikia savo žinias ir kur jis pateikia informaciją, paimtą iš šaltinio. Todėl kiekvienu atveju derėtų pateikti nuorodas. Vienas iš būdų – pateikti citatą ir kartu nurodyti šaltinį.

Pavyzdys:

1
Daroma išvada, kad JAV yra daug darbo vietų, kad „tie darbai yra sunkūs, bet už tai pelno yra“ (B šaltinis).
2
Ištraukoje iš jo vardu pavadintos doktrinos (A šaltinis) tai pabrėžiama žodžiais „turi remti laisvas tautas“ ir „privalome padėti laisvoms tautoms“.

Antra galimybė – istorijos šaltinių pasirinktų fragmentų atkartojimas, perfrazavimas.

Pavyzdys:

(B šaltinis). Iš jo aiškėja, kad XIX a. pabaigoje įvairiuose JAV miestuose buvo įsikūrę tūkstančiai Lietuvos emigrantų
--

Tačiau atkreipiame dėmesį, kad ilgos citatos yra nepriimtinos. Dažniausiai gali būti pateikta kelių žodžių apimties citata arba vienas sakinys. Cituoti ilgus sakinius arba kelias eilutes užimančius tekstus nederą. Nebent išskirtiniais atvejais, kai toks sprendimas yra apgalvotas ir tikrai pagrįstas.

4.5. Šaltinių teiginių vertinimas ir interpretavimas

Kaip aukščiau minėta, istorijos rašinyje yra tam tikras kiekis iš šaltinių paimtų teiginių, kurie pateikti citatos ar perfrazavimo forma. Tačiau neturėtų būti apsiribojama vien jų pateikimu. Pilnavertė analizė yra tik tuo atveju, kuomet atrinkti teiginiai (t. y. asmens ar institucijos pateiktos prielaidos, išvados ar faktai) yra rašančiojo vertinami arba bet kuriuo būdu interpretuojami. Tas vertinimas ar interpretavimas gali būti savarankiškai atliktas arba remiantis kažkieno anksčiau išsakytais vertinimais, kuriuos mokinys žino ir jam tokia pozicija yra priimtina.

Pavyzdys:

1
Gali būti, kad dalį lietuvių emigruoti paskatino žinia apie sovietus, kurie „gaudo vyrus ir beginklius siunčia į fronto ugnį“ (A šaltinis).
2
B šaltinyje pateiktas SSRS atstovo A. Vyšinskio mintis galima laikyti Trumeno doktrinos kritika. JAV politika vertinta neigiamai, esą padėdamos Graikijai ir Turkijai, JAV nesilaiko Jungtinių Tautų principų. Parama prieš komunizmo grėsmę kovojusioms šalims, vertinta tik kaip kontrolės primetimas ir „kišimasis į tų šalių vidaus reikalus“.

Apibendrinant 4.3, 4.4 ir 4.5 punktus galima dar kartą priminti tokią šaltinių naudojimo seką: pirmiausia iš šaltinių atsirenkami tinkami teiginiai, 2) tie teiginiai pagal apgalvotą sistemą pateikiami tekste, 3) teiginiai vertinami arba interpretuojami.

4.6. Rašinio dėstymo dalies planavimas

Rašinio dėstymo dalis yra didžiausios apimties, lyginant su kitomis dviem – pateikta teze (įvadas) ir rašinio apibendrinimu (išvada). Dėstymo dalyje atliekama šaltinių analizė, kurios svarbiausi aspektai glausta forma pakartojama apibendrinime. Apskritai paėmus, dėstymo dalyje pademonstruotos žinios ir gebėjimai bei sisteminis požiūris lemia didžiausią vertinimo dalį.

Siekiant dėstomą dalį pateikti planingą ir užtikrinant viso rašinio vientisumą, reikėtų susidaryti planą, kuriuo remiantis bus rašomas tekstas. Planas gali būti įvairiai sukurtas. Vienais atvejais juo gali būti tradicinis planas. Kitais atvejais gali būti susidarytas idėjų žemėlapis. Tokiuose žemėlapiuose naudojami raktiniai žodžiai, linijos, skaičiai, asmenvardžiai ir kt., kas asociatyviai sujungia mintis ir idėjas. Visa tai pasitarnauja po to kuriant rašinio tekstą.

Pavyzdys: susidarytas planas rašiniui apie tris emigracijos bangas

Tezė: sutinku, iš dalies

I emigracijos banga.

B šaltinis

1) XIX a. II pusė. JAV miestuose tūkstančiai emigrantų. 2) „Varpas“, objektyvus. 3) Darbas sunkus, pelningas. 4) Ekonominės priežastys. Kažkiek ir politinės (karas).

II emigracijos banga.

C šaltinis

1) Tarpukariu. 2) Į Pietų Ameriką. 3) Daugiau kaip 2,5 karto. 4) Ekonominės priežastys. 4) Žydai į Palestiną ir kt. 5) Politinės priežastys (sionizmas), nepatenkinti tautininkais.

III emigracijos banga.

A šaltinis

1) 1944 m. (karo pabaiga). 2) Kapitonas. 3) Vokietijos okupacijos zonos, DP stovyklos.

4) 1949 m. į JAV. 5) Politinės priežastys.

Papildomai IV emigracijos banga. 1) Po 1990 m. 2) Ekonominės priežastys.

Apibendrinimas: trys bangos (XIX a.; 1918-1940 m.; 1944 m.) + ketvirta (po 1990)

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad dėstomą dalį sudaro trys dalys. Kiekvienoje dalyje apibūdinta kuri nors emigracijos banga. Kiekvieną emigracijos bangą atspindi vienas iš pateiktų šaltinių. Kadangi darbo struktūra yra elementari, todėl šiuo atveju iš kiekvieno šaltinio buvo surašyti tik svarbiausi teiginiai arba paties rašančiojo prisiminti faktai, vertinimai. Jais remiantis vėliau sukurtas tekstas.

Antru atveju – planas rašiniui apie JAV ir SSRS atsakomybę dėl šaltojo karo kilimo yra kiek kitaip sudarytas. Pateikti tik du šaltiniai, kuriuose dominuoja interpretacijos ir santykinai nedaug yra pateikta faktų. Todėl planuojant rašinį daugiau skiriama dėmesio kontekstui ir daugiau remiamasi žiniomis bei suvokimu.

Pavyzdys: susidarytas planas apie JAV ir SSRS atsakomybę dėl Šaltojo karo

Tezė: didesnė atsakomybė SSRS

Dėstomoji dalis:

1) JAV ir SSRS skirtumai (politiniai, ekonominiai, ideologiniai, kariniai)

2) A šaltinis. JAV/ Trumeno doktrina:

- SSRS nesilaiko Jaltos susitarimų
- nėra demokratijos Rytų Europos valstybėse / teroras / priespauda
- JAV ekonominė ir finansinė parama.

3) B šaltinis. Vyšinskis / SSRS

- Trumeno doktrinos kritika
- JAV padeda Graikijai ir Turkijai / kišimosi politika
- Trumeno doktrina ir Maršalo planas
- Europa patenka į JAV įtaką

4) JAV ir SSRS politikos skirtumai (pasirinkimo laisvė / prievarta)

5) JAV komunizmo sulaikymo politika (Berlyno blokada)
Išvada: didesnė SSRS atsakomybė.

Iš pateikto pavyzdžio matome, kad prieš pradedant remtis šaltiniais, pirmiausia numatyta trumpa įžanga apie JAV ir SSRS skirtumus. Analogiškai pasielgta rašinio pabaigoje, kuomet pateiktos papildomos kontekstinės žinios (pvz., apie Berlyno blokadą). Taigi, apskritai paėmus, santykinai daugiau orientuojamasi į žinias ir mažiau remiamasi šaltiniais.

Rašinio planavimas yra asmeninis rašančiojo reikalas. Planas sudaromas ant atskiro popieriaus lakšto. Jis nėra peržiūrimas vertintojų.

4.7. Apibendrinimo dermė su pagrindine teze

Rašinio pabaigoje yra atliekamas apibendrinimas. Jis taip pat gali būti pavadintas išvada, kuri yra viena visam rašiniui. Paprastai didelės apimties rašto darbuose yra nurodyti keli darbo uždaviniai, todėl darbo pabaigoje pateikiamos kelios išvados, derančios su išsikeltais uždaviniais. Tuo tarpu istorijos rašinyje yra tik vienas bendras probleminis klausimas, kurio išdavoje yra tik vienas apibendrinimas arba išvada.

Svarbu užtikrinti apibendrinimo dermę su rašinio pradžioje išsakyta pagrindine teze. Apibendrinimas turi atitikti išsakytą tezę ir turi būti pagrįstas keliais argumentais, kurie pateikti rašinio dėstymo dalyje.

Pavyzdys:

1. Tezė:

Sutinku su teiginiu, kad lietuviai emigravo į Vakarus dėl politinių ir ekonominių priežasčių, tačiau negaliu sutikti, kad buvo trys didžiulės emigracijos bangos.

1. Apibendrinimas:

Apibendrinant galima teigti, kad pirmą emigracijos bangą prasadėjo XIX a. antroje pusėje, antra – tarpukario metais, o trečia – Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Jos kilo dėl ekonominių bei politinių priežasčių, kas įrodo B. Makoško teiginio pagrįstumą. Kita vertus, teiginys nėra visiškai teisingas, nes nenurodyta po 1990 m. kilusi ketvirtoji emigracijos banga.

2. Tezė:

Nors pasaulyje kilusio šaltojo karo pradininkėmis laikomos JAV ir SSRS, tačiau vis tik didesnė atsakomybė už jo pradžią tenka Sovietų Sąjungai

2. Apibendrinimas:

Taigi, penktojo dešimtmečio pabaigoje SSRS vykdė politika savo kontroliuojamose teritorijose rėmėsi demokratinių teisių ir laisvių nepaisymu, kėlė grėsmę laisvajam pasauliui. JAV politinėmis ir ekonominėmis priemonėmis siekė sulaikyti komunizmo plitimą. Išvada, kad būtent SSRS tenka didžiausia atsakomybė už šaltojo karo kilmę, grindžiama tuo, kad ji savo agresyvia politika paskatino JAV imtis atsakomųjų veiksmų užkardant kelią prievartiniam komunizmo plitimui Europoje.

Pakartotinai atkreipiame dėmesį į tai, kad apibendrinime negali būti pateikti argumentai ar kita informacija, kurios nėra dėstymo dalyje.

4.8. Įskaitomas, tvarkingas raštas

Vertintojo darbas yra perskaityti rašinį ir jį objektyviai įvertinti. Tačiau visa tai galima tik tuo atveju, kuomet yra įskaitomas raštas. Jeigu negalima suprasti, kas yra parašyta, tuomet negalima ir įvertinti.

Ypatingai norime akcentuoti tokį rašinio aspektą – asmenvardžių, vietovardžių, artefaktų, istorinių įvykių ar reiškinių pavadinimų taisyklingą rašymą. Visi terminai turi būti parašyti taisyklinga lietuvių kalba.

Taip pat atkreiptinas dėmesys į rašto tvarkingumą: vengtina rašyti smulkiu šriftu tarp eilučių ar laukeliuose, perbraukti tekstą netinkamai ir jį koreguoti neįskaitomai.

5. Pasirengimas valstybinio brandos egzamino istorijos rašinio kūrimui

5.1. Esminiai gebėjimai ir rašinio atlikimo seka

Pirmame skyriuje (*Bendrosios programos ir istorijos rašinio dermė*) yra nurodyta, kurių gebėjimų ugdymas pasitarnauja istorijos rašiniui atlikti. Labiau koncentruojantis į tai, ką mokiniai turi pademonstruoti rašydami rašinį, dar kartą norime pažymėti, kad jiems reikia:

- pademonstruoti gebėjimą suprasti istorijos problemą,
- analizuoti ir interpretuoti istorijos šaltinius,
- sieti šaltinius su nurodyta tema (problema),
- konstruoti rašinio tekstą.

Šiuos gebėjimus reikia ugdyti palaipsniui, pradedant nuo nesudėtingų probleminių klausimų ir nesudėtingo turinio šaltinių. Mokiniais įgijus patirties probleminis klausimas ir šaltiniai turėtų tapti kiek sudėtingesni.

Rašinio atlikimo seka yra rašančiojo apsisprendimo reikalas. Tačiau praktika rodo, kad yra prasminga laikytis tokios sekos:

1. Prisiminti ir susisteminti esmines žinias (svarbiausias, sąvokas, asmenybes, datas ir kt.), kurios būtinos atsakant į pateiktą rašinio temą.
2. Išanalizuoti pateiktus šaltinius:
 - Kokią su rašinio tema susijusią informaciją kiekvienas šaltinis suteikia?
 - Koks yra šaltinio tikslas / kokia šaltinio paskirtis?
 - Kaip šaltiniai tarpusavyje yra susiję?
3. Sujungti šaltinių teikiamą informaciją ir mokinio žinias bei jas pateikti struktūruotai rašinyje, atsižvelgiant į probleminio klausimo esmę.

5.2. Rašinio atlikimo seka: atvejo analizė

Pateiktas pavyzdys iliustruoja, kokia seka buvo atliktas rašinys tema: ***Remdamiesi savo žiniomis ir pateiktais šaltiniais, įvertinkite, kuriai iš šių valstybių – JAV ar SSRS – tenka didžiausia atsakomybė už Šaltojo karo kilimą XX amžiaus 5-tame dešimtmetyje.***

5.2.1. Esminės istorijos žinios

Pirmiausia prisiminta ir struktūruota pagrindinė informacija (pagrindinės sąvokos, asmenybės, datos ir kt.) pagal rašinio temą. Kadangi rašinio tema yra susijusi su šaltuoju karu ir reikalaujama įvertinti dviejų valstybių atsakomybę dėl jo kilimo, tai svarbiausios istorijos žinios buvo sugrupuotos į tris dalis:

Šaltasis karas	Priešiški santykiai tarp Rytų ir Vakarų, tarp demokratijos ir komunizmo, pasireiškė įvairiomis formomis: propagandine kova, nebendradarbiavimu, ginklavimosi varžybomis, karinių blokų kūrimu, remiant priešiškas kariaujančias puses lokaliniuose kariniuose konfliktuose (Korėjos, Vietnamo, Afganistano karai).
JAV veiksmai 1945-1949 m.	Atsisakė izoliacionizmo politikos: - Trumeno (JAV prezidento) doktrina – įsipareigojimas visomis formomis padėti tiems, kurie kovoja su komunistų bandymais įsitvirtinti valdžioje (pvz., finansinė pagalba Graikijos vyriausybei. - 1947 m. Maršalo (JAV valstybės sekretoriaus) planas – ekonominės pagalbos planas Europai „atkurti“, kurio tikslai: 1) atstatyti karo nuniokotą Europos valstybių ūkį, sumažinti nedarbą, skurdą, o drauge ir komunistų įtaką; 2) sustiprinti savo politinę įtaką ir sukurti rinką savoms prekėms. - 1948-1949 m. kaip atsaką į Vakarų Berlyno blokadą ėmėsi organizuoti pagalbos tiekimą oro transportu.

	- 1949 m. sukurtas NATO karinis blokas, kurį sudarė JAV ir dar 11 valstybių. - 1949 m. JAV, Didžiosios Britanijos ir Prancūzijos okupacinės zonos Vokietijoje susijungė į VFR.
SSRS veiksmai 1945-1949 m.	- Raudonoji armija II pasaulinio karo pabaigoje užėmė Lenkiją, Čekoslovakiją, Vengriją, Rumuniją, Bulgariją, Rytų Vokietiją. Stalinas šioms šalims primetė sovietinį modelį – vienpartinės diktatūros valdymo sistemą ir todėl užsitikrino jų kontrolę. - Graikijoje per kaimyninių šalių komunistines vyriausybes rėmė partizanų ginkluotą kovą prieš vyriausybę. - Neleido Rytų Europos valstybės priimti JAV paramos pagal Maršalo planą. - 1948 m. pradėjo ekonominę Vakarų Berlyno blokadą. - 1949 m. išbandė atominę bombą. - 1949 m. kaip atsaką į VFR įkūrimą, organizavo VDR įkūrimą.

5.2.2. Šaltinių analizė

Šiame etape buvo išanalizuoti pateikti šaltiniai remiantis šiais klausimais:

- Kokią su rašinio tema susijusią informaciją kiekvienas šaltinis suteikia?
- Koks yra šaltinio tikslas / kokia šaltinio paskirtis?
- Kaip šaltiniai tarpusavyje yra susiję?

A šaltinis	Siekiama parodyti, kad: - SSRS nesilaiko karo meto susitarimų apie tautų teisę spręsti savo likimą. - SSRS veiksmai Rytų Europoje – teroras ir priespauda, spaudos ir radijo kontrolė, rinkimų klastojimas ir asmens laisvės suvaržymas – veda į komunistinių diktatūrų primetimą šioms šalims. - JAV ėmėsi diplomatinių veiksmų, smerkiančių SSRS politiką Rytų Europoje. JAV politikos tikslas – remti laisvų tautų pasipriešinimą jas siekiančioms pavergti ginkluotoms mažumoms arba agresoriams iš išorės. Tai pabrėžiama žodžiais „turi remti laisvas tautas“ ir „privalome padėti laisvoms tautoms“. Teikiama ekonominė ir finansinė parama turi stabilizuoti ekonominius ir politinius procesus.
B šaltinis	- Kalba skirta Trumeno doktrinos ir Maršalo plano kritikai, nes šios priemonės prieštarauja JT principams. Teigiama, kad Jungtinių Tautų „didžiosios valstybės“ turinčios veikti bendrai. - Kaltinama JAV kaip teikianti atskiroms šalims (Graikijai ir Turkijai) materialinę paramą ir taip daranti įtaką politinei situacijai jose. Pagalba pagal Maršalo planą vertinama ekonominės ir politinės priklausomybės nuo JAV nustatymas. - JAV ir jos sąjungininkės (Jungtinė Karalystė, Prancūzija) kaltinamos Europos skaldymu ir bloko kūrimu. Tas blokas, esą nukreiptas prieš demokratiją Rytų Europoje ir prieš Sovietų Sąjungą.
A ir B šaltiniai	Abiejų šaltinių autoriai koncentruojasi į Europos situaciją po II pasaulinio karo ir ypatingai – į Rytų Europos situaciją. A šaltinis Rytų Europos situaciją vertina kaip totalitarinių diktatūrų, B šaltinis – kaip demokratijos įtvirtinimą. Iš šaltinių galima daryti išvadą apie skirtingų priemonių naudojimą savai įtakai stiprinti: JAV naudoja ekonomines, finansines priemones, SSRS – politines, karines priemones.

5.23. Rašinio dėstymo dalies struktūravimas

Susisteminus turimas žinias ir šaltinių teikiamą informaciją (kaip minėta, kiekvienas rašantysis turėtų pats nuspręsti, kaip išsamiai tą informaciją užsirašyti ir kiek vadovautis mintyse susikurtu vaizdiniu), derėtų apmąstyti, kaip struktūruoti dėstymo dalį. Nesiūlome vieningo „teisingo“ istorinio rašinio, kuomet naudojami šaltiniai, dėstymo dalies modelio. Vis dėl to šiuo atveju derėtų pradėti nuo pagrindinio aspekto, t. y. šaltojo karo esmės apibūdinimo.

Apibūdinus pirmą probleminio klausimo aspektą, kyla klausimas, kaip elgtis toliau. Faktiškai galimi keli skirtingi rašinio dėstomosios dalies struktūravimo variantai:

1 variantas	2 variantas	3 variantas	4 variantas
Nuosekliai pristatomas atskirai abiejų šaltinių turinys. Po to pateikiama mokinių turima informacija apie šaltiniuose atspindėtos problemos kontekstą.	Pristatomas bendrai abiejų šaltinių turinys pagal juose atspindėtus susijusius (t. y. panašaus turinio) aspektus: jie lyginami tarpusavyje, nurodant panašumus ir skirtumus. Po to pateikiama mokinių turima informacija apie šaltiniuose atspindėtos problemos kontekstą.	Pristatomas pirmas šaltinis ir kartu pateikiama mokinių turima informacija apie šaltinyje atspindėtos problemos kontekstą. Pristatomas antras šaltinis ir kartu pateikiama mokinių turima informacija apie šaltinyje atspindėtos problemos kontekstą. Pristatoma papildoma, su šaltiniais tiesiogiai tarytum nesusijusi, tačiau problemos atskleidimui turinti reikšmės informacija.	Pristatoma mokinių turima informacija apie šaltinyje atspindėtą problemą. Po to pateikiama šaltinių informacija, kuri papildo, paaiškina, patvirtina arba kuria norima paneigti jau pateiktą informaciją.

Iš aukščiau pateikto pavyzdžio seka, kad autorius pasirinko, ko gero, paprasčiausią – pirmą variantą.

Aukščiau nusakyti visi keturi variantai yra lygiaverčiai. Mokiniai turi laisvę rinktis bet kurį iš variantų: pasirinkimą gali nulemti pateiktų šaltinių turinys, jų tarpusavio dermė, įgyta mokinio patirtis ar kt. motyvai. Bet kuriuo atveju svarbu yra užtikrinti, kad šaltinių teikiama informacija ir mokinio turimos žinios rašinyje būtų logiškai susietos, t. y. viena kitą logiškai papildytų. Tai nereiškia, kad visais atvejais turi vienas kitą patvirtinti (pagrįsti), tačiau gali išryškinti ir egzistuojantį prieštaravimą.

Pabaigos žodis

Istorijos rašinio vertinimo bendrieji kriterijai buvo paskelbti 2023 m. gruodžio mėn. Minėtais kriterijais bus vadovaujama 2025 m., kai pirmą kartą reikės vertinti mokinių rašinius per istorijos valstybinį brandos egzaminą. Paaiškės, kaip sekasi mokiniams išpildyti ir kaip mokytojams sekasi vertinti vadovaujantis šiais kriterijais. Gali būti, kad po to iškils būtinumas tuos kriterijus koreguoti. Analogiškai gali tekti atlikti korekcijas ir istorijos rašinio parengimo bei vertinimo metodinėje medžiagoje.

Ši metodinė medžiaga, išskyrus istorijos rašinio vertinimo bendruosius kriterijus, yra rekomendacinio pobūdžio. Jos tikslas – paaiškinti kriterijus, atkreipti dėmesį į esminius dalykus ir pateikti kai kuriuos siūlymus. Tai nereikėtų traktuoti kaip duotus aiškius nurodymus. Išlieka galimybė ir kitokiems požiūriams, kitokiai patirčiai pasireikšti.

Metodinėje medžiagoje yra pateikti du istorijos rašinio pavyzdžiai. Jie buvo sukurti orientuojantis į kiek didesnę nei dabar numatytą maksimalų žodžių kiekį. Praktika parodė, kad

norint maksimaliai išpildyti visus vertinimo kriterijus nederėtų apsiriboti mažesne apimtimi nei 400 žodžių. Tikėtina, dalis mokinių pademonstruos galias žinias ir gebėjimus bei tuo pačiu pateiks ilgesnį atsakymą.

Yra numatyta 2024 m. pavasarį išbandyti rašinius mokykloje ir įsivertinti, kaip tikrovėje mokiniams sekasi išpildyti rašinio vertinimo kriterijus.

Šaltiniai

Bendriausieji istorijos rašinio vertinimo kriterijai, Prieiga per internetą:

https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/12/ISTORIJS_rasinio_kriterijai_2023-12-18.pdf

Istorijos bendroji programa, Prieiga per internetą:

<https://www.emokykla.lt/bendrosios-programos/visos-bendrosios-programos/11>

Istorijos brandos egzamino užduoties pavyzdys, prieiga per internetą:

https://www.nsa.smm.lt/wp-content/uploads/2023/08/2023_IST_VBE_rasinys_pavyzdys.pdf